

Ежеквартальный
научно-практический
журнал

ISSN 2181-1008
DOI 10.26739/2181-1008

ЖУРНАЛ

гепато-гастроэнтерологических
исследований

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК 1

2021

**МИНИСТЕРСТВО
ЗДРАВООХРАНЕНИЯ
РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

**САМАРКАНДСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
МЕДИЦИНСКИЙ ИНСТИТУТ**

**САМАРКАНДСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ
МЕДИЦИНСКИЙ ИНСТИТУТ**

ИНФЕКЦИОННЫЕ БОЛЕЗНИ – АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОХРАНЕ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
(Самарканд, 25 июня 2021 г.)

Под редакцией
Ж.А. РИЗАЕВА

ТОМ – II

Самарканд-2021

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

доктор медицинских наук, профессор **Ризаев Ж.А.** (отв. редактор);
доктор медицинских наук **Зиядуллаев Ш.Х.** (зам. отв. редактора);
PhD, доцент **Очилов У.У.** (отв. секретарь).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Ярмухамедова Н.А., Раббимова Н.Т., Рустамова Ш.А., Ярмухамедова М.К., Джураева К.С.

Инфекционные болезни – актуальные вопросы, достижения и инновационные подходы в охране здоровья населения: материалы международной научно-практической конференции. 2 том, (г. Самарканд, 25 июня 2021 г.) / отв. ред. Ризаев Ж.А. - Самарканд: СамГМИ, 2021. – 131 стр.

Настоящий сборник международной научной конференции «Инфекционные болезни – актуальные вопросы, достижения и инновационные подходы в охране здоровья населения», проведённой 25 июня 2021 года в Самаркандском государственном медицинском институте содержит научные статьи, отражающие актуальные проблемы и достижения в изучении инфекционных заболеваний в настоящее время. Представлены успехи, достигнутые в борьбе с **инфекционными болезнями**, предложения и варианты решения проблем инфектологии с точки зрения инновационных подходов.

Представленные материалы, несомненно, вызовут интерес, будут полезными и найдут своё место в деятельности и практике ученых и врачей в охране здоровья населения.

Подписано в печать 24.06.2021.

Заказ 269

Формат 60×841/8

Усл. п.л. 25,11

Тираж 50 экз.

Формат 60×841/16

Усл. п.л. 12,73

Тираж 50 экз.

Отпечатано в типографии

«Tibbiyot ko`zgisisi». 140100,

г. Самарканд, ул. Амира Темура, 18

ISSN 2181-1008 (Online)

Научно-практический журнал
Издается с 2020 года
Выходит 1 раз в квартал

Учредитель

Самаркандский государственный
медицинский институт

Главный редактор:

Н.М. Шавази д.м.н., профессор.

Заместитель главного редактора:

М.Р. Рустамов д.м.н., профессор.

Редакционная коллегия:

Д.И. Ахмедова д.м.н., проф.;
Л.М. Гарифулина к.м.н., доц.
(ответственный секретарь);
Ш.Х. Зиядуллаев д.м.н., доц.;
Ф.И. Иноятова д.м.н., проф;
М.Т. Рустамова д.м.н., проф;
Б.М. Тожиев д.м.н., проф.;
Н.А. Ярмухамедова к.м.н., доц.

Редакционный Совет:

Р.Б. Абдуллаев (Ургенч)
М.Дж. Ахмедова (Ташкент)
М.К. Азизов (Самарканд)
Н.Н. Володин (Москва)
Х.М. Галимзянов (Астрахань)
С.С. Давлатов (Самарканд)
Т.А. Даминов (Ташкент)
М.Д. Жураев (Самарканд)
А.С. Калмыкова (Ставрополь)
А.Т. Комилова (Ташкент)
М.В. Лим (Самарканд)
Э.И. Мусабаяев (Ташкент)
В.В. Никифоров (Москва)
А.Н. Орипов (Ташкент)
Н.О. Тураева (Самарканд)
А. Фейзиоглу (Стамбул)
Б.Т. Холматова (Ташкент)
А.М. Шамсиев (Самарканд)

Журнал зарегистрирован в Узбекском агентстве по печати и информации

Адрес редакции: 140100, Узбекистан, г. Самарканд, ул. А. Темура 18.
Тел.: +998662333034, +998915497971
E-mail: hepato_gastroenterology@mail.ru.

DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-1008-2021-SI-1-62>

Асадов Дамин Абдурахимович

Тиббиёт ходимларининг касбий малакасини ривожлантириш маркази,
Жамоат саломатлиги ва Соғлиқни сақлашни бошқариш кафедраси
муdiri, Тиббиёт фанлари доктори, профессор
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3236-0046>

Назирова Магрупп Насыровна,

Тиббиёт ходимларининг касбий малакасини ривожлантириш маркази,
Жамоат саломатлиги ва Соғлиқни сақлашни бошқариш
кафедраси изланувчиси **ORCID:** 0000-0002-0357-4283;

МАҲМУД ҲАКИМНИНГ ЮКУМЛИ КАСАЛЛИКЛАРНИНГ ДАВОЛАШ ВА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ТАЪМИНЛАШ УЧУН ИШЛАТГАН ДОРИ ВОСИТАЛАРИ

АННОТАЦИЯ

Тадқиқотнинг мақсади. Маҳмуд Ҳакимнинг (1850-1930) “Даволаш усуллари”, “Даволаш қонунлари” ва “Маҳмуднинг тиббий тажрибалари” асарларини ўрганиб юкумли касалликларни даволаш ва соғлом турмуш тарзини таъминлаш учун ишлатган дори-дармонлари ҳақидаги маълумотларни кенг илмий жамоатчиликка таништириш.

Материаллар. Маҳмуд Ҳакимнинг XX асрнинг биринчи ярмида яратган “Даволаш усуллари”, “Даволаш қонунлари” ва “Маҳмуднинг тиббий тажрибалари” асарлари.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқотда тарихий ва тиббий тавсиф, қиёсий тарихий таҳлил, тиббий-этнографик ва тилшунослик услубларидан комплекс фойдаланилди.

Натижалар. Муаллиф асарларида Гален, Диоскорид, Ар-Розий, Ибн Сино каби буюқ шифокорларга тегишли асрлар синовидан ўтган 800 дан ортиқ ноёб дори-дармоннинг рецептлари билан бирга, ўзи ихтиро этган 14 дан ортиқ дори-дармон ҳақида ҳам маълумотлар берган. Хулоса. Маҳмуд Ҳаким асарларида 100 дан ортиқ инсон соғлиғини муҳофаза қилувчи, сурункали касалликларни даволовчи, сустлашиб қолган аъзоларнинг фаолиятини яхшиловчи, соғломликни таъминловчи таъминловчи табиий дори-дармон воситалари ёритилган.

Уларнинг таркибий қисмларининг қўпларини Ўзбекистон Республикаси ҳудудларидан топилиши диққатга сазовордир. Рецептлар оддий ва тушунарли тилда ёзилган бўлиб, Маҳмуд Ҳаким тавсиялари асосида, бу дори-дармон мутахассислар томонидан осон тайёрлаш имконини беради.

Калит сўзлар: Маҳмуд Ҳаким Яйфоний, тиббиёт тарихи, соғлом турмуш тарзи, юкумли касалликлар, халқ табиоти.

Asadov Damin Abdurakhimovich

Doctor of Medical Sciences, Professor, Head of the Department
of "Organization, Economics and health management "

Tashkent institute for advanced training of doctors
Center for the Development of Professional Qualifications
of Medical workers Tashkent, Uzbekistan.

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0003-3236-0046>

Nazirova Magrup Nasirovich,

Applicant of Department of Organization,
Economics and Health Management

Tashkent institute of advanced training of doctors.

ORCID: 0000-0002-0357-4283;

MEDICINES USED BY MAHMUD KHAKIM TO TREAT INFECTIOUS DISEASES AND ENSURE A HEALTHY LIFESTYLE

ANNOTATION

The purpose of the study. To study the works of Mahmud Hakim (1850-1930) "Methods of treatment", "Laws of treatment" and "Medical experiments of Mahmud" to introduce to the general scientific community information about the drugs used to treat infectious diseases and ensure a healthy lifestyle. Materials. Mahmud Hakim's works "Treatment methods", "Laws of treatment" and "Mahmud's medical experiments" created in the first half of the XX century.

Research methods. The study used a complex of historical and medical description, comparative historical analysis, medical-ethnographic and linguistic methods. Results. In his works, the author provides information about more than 800 unique medicines that have been tested for centuries by great physicians such as Galen, Dioscorides, Ar-Razi, Ibn Sina, as well as more than 14 medicines that he invented. Conclusion. Mahmud Hakim's works cover more than 100 natural medicines that protect human health, treat chronic diseases, improve the functioning of debilitated organs, and ensure good health. It is noteworthy that most of their components are found in the territory of the Republic of Uzbekistan. The recipes are written in a simple and understandable language, based on the recommendations of Mahmoud Hakim, which allows these drugs to be easily prepared by specialists.

Keywords: Mahmud Hakim Yafani, history of medicine, healthy lifestyle, infectious diseases, folk medicine.

Мавзунинг долзарблиги. Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилоти (ЖССТ) ўтган асрнинг охириги йилларида халқ табиоти чукр ўрганиш ва бу соҳадаги тадқиқотларни янада кенгайтириш бўйича бир неча қарорлар қабул қилди (1).

2018 йил 12 октябрда “Ўзбекистон Республикасида халқ табиоти соҳасини тартибга солиш чора-тадбирлари тўғрисида” ПҚ-3968 сонли Ўзбекистон Республикасининг Президенти фармони эълон қилинди. Унда ўтқир ва мураккаб касалликларни даволашда халқ табиотининг даволаш усуллари ва дори-дармон воситаларига аҳолининг турли қатламларида катта эҳтёж сезилаётганлиги таъкидланган. Шу сабабдан халқ табиотидан

ишлатиладиган самарали, ҳавфсиз табиий дори-дармонларни ўрганиш бугунги кунда муҳим аҳамиятга эга.

Тадқиқотнинг мақсади. Маҳмуд Ҳакимнинг (1850-1930) “Даволаш усуллари”, “Даволаш қонунлари” ва “Маҳмуднинг тиббий тажрибалари” асарларини ўрганиб юкумли касалликларни даволаш ва соғлом турмуш тарзини таъминлаш учун ишлатган дори-дармонлари ҳақидаги маълумотларни кенг илмий жамоатчиликка таништириш.

Материаллар. Маҳмуд Ҳакимнинг XX асрнинг биринчи ярмида яратган **Тарик ул-Илож**, **Қонун ул-илож** ва **Мужарработи Маҳмудий** асарлари (2, 3, 9).

Таджикотнинг усуллари. Таджикотда тарихий ва тиббий тавсиф, қиссий тарихий таҳлил, тиббий-этнографик ва тилшунослик услубларидан комплекс фойдаланилди.

Нагизжалар. Тарик ул-Илож асари икки жилддан иборат. 1910 йили, эски ўзбек тилида ёзилган. Иккала жилди ҳам 1913 йилда Қўқонда “Шумакоф и К” босмахонасида тошбема усулида нашр қилинган. Ҳар бир жилд иккитадан мақолага эга.

Биринчи мақола, “Даволашни бошлашдан олдин қилинадиган амаллар”, 4 боб. Бу мақолада муаллиф тибнинг назарий ва амалий масалаларини ёритади: “Табийий ишлар баёни”, “Инсон баданининг аҳволи, унинг ўзгариш сабаблари ва табиб риюя қилиши лозим бўлган нарсалар”, “Ейиладиган, ичиладиган овқатлар ва содда дори-дармонлар (425) баёни” ва “Олти зарурий нарса: ҳаво, ичимлик ва овқатланиш, уйку ва бедорлик, бўшалиш, қайд қилиш (қусиш), банд қилиш, вена қон томирини очиш, қон чиқариш ва томир уриши илми баёни”.

Иккинчи мақола “Бошдан то томоқча бўладургон беморликлар баёни”.

Учинчи мақола “Кўкракдан оёқча бўлган аъзолардаги касалликлар ва уларнинг даволаш усуллари”, 14 боб.

Тўртинчи мақола бадан сиртидан билинадиган касалликлар ҳақида, 6 боб. (2).

Қонун ул-илож (“Даволаш қонунлари асари”) Маҳмуд Ҳаким томонидан 1929 йилда ёзилган бўлиб, тиббиётнинг назарий ва амалий масалаларига бағишланган.

Асар икки жилд – 6 мақоладан иборат. 1 жилд 262 саҳифани эгаллаган. 2 жилд 128 (263-381) – саҳифагача етиб келган. Ҳар бир жилд 3 тадан мақолани ўз ичига олган.

Мақолаларнинг мундарижаси асар муқаддимасида қуйидагича берилган: 1-мақола – “Даволашдан олдинги амаллар ҳақида”. 2-мақола – “Содда дори-дармонлар ҳақида”. 3-мақола – “Бошдан томоқча бўлган аъзолардаги касалликлар ҳақида”. 4-мақола – “Ички касалликлар” (ўпка, юрак, ошқозон, жигар, талок, ичак касалликлари ҳақида). 5-мақола – “Бадан сиртидан билинадиган касалликлар ҳақида”. 6-мақола – “Русия шифокорлари ишлатадиган дори – дармонлар ҳақида”.

Асарнинг **биринчи мақоласида** муаллиф, Абу Али ибн Сино каби тиб илми икки қисмдан: илмий (назарий) ва амалий тиббиётдан иборат эканлигини таъкидлайди. Назарий тиббиёт ўз навбатида тўрт қисмга ажрайди: 1) Табиий ишларга оид, 2) Инсон баданининг ҳолатлари; 3) Соғлиққа таъсир қилувчи сабаблар баёни; 4) Далоил (касалликнинг белгилари) баёни.

Маҳмуд Ҳаким Тибнинг амалий қоидалари фаслида амалий тиб илмини икки қисмдан иборат деб ёзади: 1) Соғлиқни сақлаш. 2) Касалликларни даволаш.

Иккинчи мақола “Содда дорилар” деб номланади. Бу мақолада ўсимликлар, минераллар, маъданлар ва ҳайвонлардан олинадиган 425 та содда дориларнинг номи, моҳияти, қаерда бўлиши, ҳусусиятлари, фойдалари, қайси касалликларни даволашда ишлатилиши, ишлатиш усуллари ҳақида сўз юритилади.

Бу мақолани ёзишда олим ўзидан олдин ўтган машҳур олимлар: Жолунус (Гален), Букрот (Гиппократ), Дискуринус (Диоскорид), Абу Али ибн Сино, Закариё ар-Розий, Исҳоқ ибн Ирмон, Аҳмад ибн Довуд, Али ибн Аҳмад ва бошқаларнинг доришуносликка оид асарларидан фойдаланиш билан бирга устози Боқийхон табибдан қолган ёзма манбалардан, ўзининг узоқ йиллик тажрибаларидан ва Русия врачларининг маълумотларидан ҳам фойдаланган.

Мақола 27 бобдан иборат бўлиб, ҳар бир боб араб алифбоси харфлари тартибда жойлаштирилган. Сарлавҳалар ҳам шунга мос равишда: “Алиф харфи билан бошланувчи дорилар зикри”, “Бе харфи билан бошланувчи дорилар зикри” ва ҳоказо, деб номланган. Жами 27 харф билан бошланадиган дорилар тавсифланган. Биргина изғи (ظ) билан бошланувчи дорилардан бирортасининг ҳам номи зикр этилмаган.

Шуниси аҳамиятлики, қадимий китобларда ёзилган, топилиши қийин дори-дармонлар ўрнига муаллиф Ўзбекистон ҳудудидан топилиши мумкин бўлган дори – дармонлар ҳақида маълумотлар беради.

Масалан, **Устухудус-рум райҳони (Лаванда греческая)** ҳақида шундай ёзади: “Устухудус маълум гиёҳдур, ҳар вилоятки тоғ ичида бўлса, боғлар ва сабзозларда ўсади. Ўзи тўрт барглидир. Барги ялпиз баргига ўхшар. Гули мисл бўғдой бошғидек, бинафша оқига мойилдир. Андек мулойим ва уруғи кўп майда бўлади. Мизожи иссиқ. Бадан, дил, димоғ, қорин ичидаги аъзоларни ва ҳамма ташқи ва ички сезгиларни, эслаш қувватини ва фикр қилишни қувватлик қилади. Ва руҳни соф қилади ва хурсанд қилувчидир. Ва ўпка иллатлари ва йўтал ва назла иллатлари, пайллар ва жигар ва талок иллатларига ва сийдик келадиган йўллар ва эсарлик ва меланхолия ва ва совуқ қотиш ва сустқашлик ва пайларнинг тортилмоғи, кўп овқат еб қўйган одам, қалтироқ касали, қарахтлик, бадан учмоғи ва бошда бўладиган ҳамма иллатларни йўқ қилиш учун ва баданни иссиқ ва қувватлик қилишга яхшидир.

Учинчи мақола – “Бошдан томоқча бўлган аъзолардаги касалликлар баёни” бўлиб, 9 та бобни ўз ичига олган: “Бош касалликлари ҳақида”. “Кўз касалликлари ҳақида”. “Қовоқ касалликлари ҳақида”. “Қулоқ касалликлари ҳақида”. “Бурун касалликлари ҳақида”. “Тил ва оғиз касалликлари ҳақида”. “Лаб касалликлари ҳақида”. “Тил ва милк касалликлари ҳақида”. “Ҳалқум, тилча, қизилўнгач касалликлари ҳақида”.

Тўртинчи мақола – “Ички касалликлар” (ўпка, юрак, ошқозон, жигар, талок, ичак касалликлари ҳақида) 14 бобни ўз ичига олади: “Ўпка касалликлари ҳақида”. “Юрак касалликлари ҳақида”. “Кўкрак касалликлари ҳақида”. “Ошқозон касалликлари ҳақида”. “Жигар касалликлари ҳақида”. “Қора жигар (талок) касалликлари ҳақида”. “Ичак касалликлари ҳақида”. “Орқа чиқарув тешиги (маъъад) касалликлари ҳақида”. Асарнинг бизгача етиб келган нусхасида фақат 9 боби сақланиб қолган. 9-боб “Буйрак касалликлари ҳақида” бўлиб, биз бу бобда мавжуд 10 фасл ҳақида фикр юритиш имконига эгамиз. Бунда буйракнинг кучсизланиши, буйракдаги оғриқлар, шишлар, буйракнинг қичиши, сийдик йўлларида тош пайдо бўлиши сингари касалликлар, уларнинг сабаблари тушунтирилиб, даволаш усуллари баён қилинган. 9-бобнинг ярмидан 14-бобгача ва бешинчи ва олтинчи мақолалар ёзилган саҳифалар йўқотилган. (3, 4).

Бешинчи мақола “Бадан сиртидан билинадиган касалликлар ҳақида” деб номланган. “Тарик ул-Илож” асарининг иккинчи жилди, тўртинчи мақоласи ҳам шундай, “Бадан сиртидан билинадиган касалликлар баёни” деб номланган. Мақолада қуйидаги мавзулар ёритилган: “Ўсмалар ва шишлар баёни, “Сувлик тошма жароҳатлар баёни”, “Соч, мўй ва тирноқларга тегишли касалликлар баёни, “Жароҳатлар-ёрилган ва кесилган, аммо йирингламаган яралар”, “Суюқлар сингани ва захарларининг турлари ва захарлик ҳайвонлар чакқани ва захарларни зарарсизлантириш ва ҳашаротларга қарши курашиш баёни”.

Олтинчи мақола – “Русия тиббиётида қўлланиладиган дори-дармонлар ҳақида”.

1886 йил 1 сентябрда, аёл врач Шишова Мария Ивановна бошчилигида Қўқон шаҳрида аёллар ва болаларга тиббий ёрдам кўрсатувчи Фарғона водийсидаги биринчи амбулатория очилади. 1890 йили шаҳар касалхонаси очилади. Шаҳарда 2 та хусусий дорихона ишлаб турган. 1908 йилда шаҳарда 6 та касалхона врачлари, 1 та тиш касалликлари врачлари, 10 та фельдшер, акушер ва ҳамширалар, 7 та фармацевтлар фаолият кўрсатганлар. Хизматларига яраша врачлар М. И. Шишова, Н. Б. Биркин, Б. Д. Гамбург, М. Ф. Филиппова ва ҳамшира Н.Ф. Фецуловалар халқ ўртасида катта обрў ва эътибор қозонадилар (5).

Маҳмуд Ҳаким замонавий даволаш усуллари ва дори-дармон воситалари ёрдамида даволашнинг имкони бўлмаган Чодак қишлоғилик бир болани муваффақиятли даволаб, Русия врачларининг назарига тушади (6).

Маҳмуд Ҳакимнинг шогирдларидан бири Мулло Жаъфар қори Акбаров (Учқўприк тумани, Султон қишлоғида яшаган)нинг айтишича, рус врачлари Маҳмуд Ҳакимни шаҳар юқумли касалликлар шифохонасига беморларни кўриш учун таклиф қилиб туришган. Маҳмуд Ҳаким беморларни кўриб, тегишли тавсифлар билан бирга рецептлар ёзиб берган. Маҳмуд Ҳаким рус врачлари

билан якин алоқа ўрнатиб, узоқ вақт илмий ҳамкорлик қилган ва улардан замонавий тиббиёт ютуқларини ўрганиб, амалиётга кенг тадбиқ қилган (7).

Олган ижобий натижаларни тарғиб қилиш учун ўзининг барча тиббий асарларида ёритган. Олимнинг “Тариқ ул-Илож” асарининг иккинчи жилди, тўртинчи мақоласининг 5 боби 10 фасли “Русия дорихоналаридаги баъзи дорилар баёни”га бағишланган. Асарнинг 294-298 саҳифаларида 87 та замонавий тиббиётда ишлатиладиган дори-дармонлар ҳақида малумотлар ёритилган.

“Мужарработи Маҳмудий” асарининг тўққизинчи боби 10 фасли “Давои ҳукамои русия” (Русия шифокорларининг дорилари) деб номланган. 51-59 саҳифаларда ҳам 87 та, матн таркибида тегишли касалликларни даволашда ишлатилган 29 тажами 116 та замонавий тиббиётда ишлатиладиган дори-дармонлар ҳақида маълумотлар берилган (8).

Мужарработи Маҳмудий (“Маҳмуднинг тиббий тажрибалари”) 1929-1930 йилларда ёзилган. Асарнинг бизгача етиб келган қисми тўққиз бобдан иборат:

Биринчи боб бошнинг касалликлари баёни, тўққиз фасл.

Иккинчи боб оғиз, тил ва тиш касалликлари баёни, икки фасл.

Учинчи боб қалб ва ўпка (кўкрак аъзолари) касалликлари, уч фасл.

Тўртинчи боб, меъда (ошқозон) ва жигар ва қора талок касалликлари, уч фасл.

Бешинчи боб ичак ва сийдик пуфаги, фасод олган яралар ва йўғон ичак касалликлари баёнидур, ўн икки фасл.

Олтинчи боб, эркакларга хос касалликлар, уч фасл.

Еттинчи боб хотинларга хос касалликлар, тўртинчи фасл.

Саккизинчи боб, сариқ касаллиги-гепатитлар, иситма ва безгаклар баёни.

Тўққизинчи боб 10 фасл. (9), (10).

Мунозаралар. Муаллиф асарларида қайси аъзо ҳақида фикр юритадиган бўлса аввал ўша аъзонинг анатомик тузилишини баён қилади. Сўнгра ўша аъзода содир бўладиган касалликларнинг турларини кўрсатади. Даволашнинг бир неча усулларини тақлиф қилади. Оддий дорилардан:

“Агар ҳар кун, икки дирҳам (3,186 гр.) арпабодёндан новвот бирла тановул қилса, ҳаргиз кўрликка мубтало бўлмас.

Ва агар, омилани, молни сутида пишириб, ҳар кун асал бирла, бир дирҳамдан истеъмол қилса, кўз чунонон равшан бўлурки, кундузи юлдузларни кўра.

Аччик бодом ёғини кулоққа томизса, кулоқдаги шовқини йўқ бўлур” (9,15), (10).

Жигар оғриси: тухумни оқи, пиёзни суви, ҳулба, асал, жумла баробар (олиб), кўшиб, иссиқ ичса, фойдалиқдур”.

Юракбуруғ: “Райҳон уруғини сопол идишда ё тошда майдалаб, ўша соат иссиқ сув бирла ичса, шифодир.

Ичак яраларига: араб елими, катино, испағул ўн дирҳамдан, шакар беш дирҳам, жумлани наҳорда, совуқ сув бирла ичса, фойдалиқ.

Йиринг ва қон сийадургонларга: омила, зарджуба ҳар қайсисидан бир тўладан, туйиб, икки баробар асалга аралаштириб, олти кунгача ҳар кун шу миқдордан бир борадан еса фойдалиқдир.

Бошқаси, трупни сувини гулоб бирла уч кун ичса қон сийадургонларга мужаррабдур.

Ва агар қанақунжидни ёғидан икки дирҳам ичса пешоби равон бўлур.

Ва агар қора анжирни жувона бирла туйиб еса (томчилаб сийиш касалига) фойдалиқдир (9,19).

“Бепуштлик (бесплодие): “мурч бир мошани қанд сиёҳ бирла ҳаб айлаб, охир хайздан (бошлаб) уч кун еб, ўшал қуни жимоъи қилса, фарзанди бўлур” (2,21).

Муаллиф Гален, Диоскорид, Ар-Розий, Ибн Сино каби буюк шифокорларга тегишли асрлар синовидан ўтган (800 дан

ортиқ) ноёб дориларнинг рецептлари билан бирга, ўзи ихтиро этган (10 дан ортиқ), дорилар ҳақида ҳам маълумотлар берган.

Энг қадимий рецепт Диоскоридга тегишли (эрамининг биринчи асрини иккинчи ярмида яшаган, юнон (грек) ботаниги, фармакологи ва ҳарбий врач), “Нажот берувчи дори”. Бу дорини Рим подшоҳи учун таркиб қилган. Бадандан ҳамма захарли моддаларни чиқариб, барча аъзолар фаолиятини яхшилайдди. Ва қуввати то ўн беш йиллик боқийдур (сақлаш муддати 15 йилгача).

Таркиби: Заъфарон, марсоф, ғорикун (дарахт пўкаги), занжабил, дорчини (долчин), катийро (тарағонсо, катийро ўсимлиги), ҳар қайси ўн мисқол, сунбула ат-тиб, кундир, хурофа (семиз ўт), изхир (қорачайир ўсимлиги), аъуд (алоий), баласон (бальзам дарахти елими), устухудус, сайсолйус, қост, талх камофитус, дорфулфул, жандбийдсатр, созаж хиндий(хинд малобатри), жовшийр (говшир), ҳар қайси саккиз мисқол солиҳа, оқ мурч ва қора мурч, савринжон(безвременник), ҳамома, аскуридин, аклий ал-малак, жанатйона, ҳаб баласон, парпйун, мақала, азроқи ҳар қайси етти мисқол, садоб икки мисқол, ашқ, сунбула руми, мастаки, самғ аъроби, кордмона, бодён ҳар қайси беш мисқол. Анийсун, тухми мур ва сакпанж, асарун ҳар қайси уч мисқолдан. Афюн, қизил гул ғунчаси, ҳар қайси беш мисқол. Шароб райҳони қодриқи анда самуғлар ҳал бўлса (эриса). Асал икки чанда жумла ажзо (ҳамма моддага нисбатан икки баробар), батариқ маъруф (тайёрлашнинг маълум йўллари билан) маъжунлар қилсин. Адад ажзо (моддалар сони) эзлик олти ададдур. Зароф чинига (чинни идишга) солсинки, солас зарофа (идишнинг учдан бир қисми) ҳоли бўлсин. Бул қонун жумла маъжунларга лозимдур (бу қоида ҳамма маъжунларнинг тайёрланишига тегишлидир). Олти ойдан кейин қодролик олиб истеъмол қилсун (2-2ж: Б.53).

Жолинус таркиб қилган “Давои ал-қурқум”, (Гален, 129-200 йилларда яшаган), жигар ва талокни дардларига, ва совуқ, ва ғализлигига, ва садд (тиқилма) жигарга ва ҳамма ҳазм аъзоларига фойдалиқдур.

Таркиби: сунбула, руянд, заъфарон, салйха ҳар қайси икки мисқолдур, дорчини, марсоф, қост, талх, фуққоъ (бўза), изхир ҳар қайси бир мисқол, уч баробар асал бирла маъжун қилсин (2-2ж: Б. 96-97).

Мухаммад Закарийё (Ар-Розий) (865-925) жувориши. Жувориш (ҳазми яхшиловчи мураккаб дориларнинг номи). “... сурункали ич кетишига, меъда ва жигарни қувватлик қилиш учун, совуқлик ва ҳуллиқни меъдадан йўқ қилурга. Сирқодан чиққан узум уруғининг талқонидан ўттиз беш мисқол, олмуруд уруғи олти мисқол, хорнуб, банги, гулнор, жузбуво, қазмозаж ҳар қайси ўн мисқол, кундр, жувона, саъд, мастаки, сунбула ат-тиб, ҳар қайсиси беш мисқолдан, шакар ва асал уч баробар жумла ажзо ҳамроҳ айлаб маъжун қилсин (2-2ж: Б.58).

Ҳабби атои (“Илоҳий драже”), қонни тозалаб ич қотишини йўқотади. Санои маки, ҳалйла зард, ҳалйла қабули ва ҳалйлан сёҳ ҳар қайсиси бир донақ, табошир олти моша. Жумлани тўйиб, ширин мағиз гулқанд ва майизлардан бир данакдан кўшиб, андаки асал бирла қирқ икки бўлак айлаб йигирма бир кун тановул қилсин. Нордон ва сритли ичимликдан парҳез қилсин (2-2ж: Б.78), (11).

Жинсий қувватни ошириш учун маъжун: қиринфул, жузбуво, фулфулдароз, заъфарон, мастаки, басбаса, дорчини, занжабил ҳар қайси икки драм, коҳуи бир драм, мушк бир драм жумлани туйиб икки баробар жумла ажзо асал бирла маъжун айлаб вақт ҳожаз шифокор тавсиясига қўра истеъмол қилур (9,28).

Маҳмуд Ҳакимнинг ўзи таркиб қилган “Ёшлиқни сақловчи маъжун” – “Маъжун Маҳмудий”. Таблица 1. Эрлик уруғинини зиёда қилур, олатни сихат қилур, жинсий хоҳишни кўп қилур. Туғма иссиқлик, ошқозон ҳазим фаолиятини, жигар ва юрак қувватини ва иштаҳани зиёда қилур. Ва сурункали йўталларга, оёқ оғриқларга, юрак ўйнашига фойдалиқ. Ёшлиқни сақлайди, бодларни йўқотади ва хотирани зиёда қилур.

Таблица 1.

№	Китобдаги номи	Илмий Ўзбекча номи	Миқдори
---	----------------	--------------------	---------

	Жузбуво	Мускат ёнгоғи	бир пайса (21,25 грам)
1.	Кирифул	Қаланфурмунчок	бир пайса (21,25 грам)
2.	Дорфулфул	Узун мурч	бир пайса (21,25 грам)
3.	Фуфул	Қора мурч	бир пайса (21,25 грам)
4.	Баҳманийн	Бойчечак	бир пайса (21,25 грам)
5.	Тударийн	Дала хантали	бир пайса (21,25 грам)
6.	Лисон ал-асафйр	Куш тили, шумтол.	Бир пайса (21,25 грам)
7.	Ховланжон	Ховлинжон (галанга, калган)	бир пайса (21,25 грам)
8.	Занжабил	Занжабил	бир пайса (21,25 грам)
9.	Заъфарон	Заъфарон	бир пайса (21,25 грам)
10.	Тухми труп	Труп уруғи	бир пайса (21,25 грам)
11.	Тухми пиёз	Пиёз уруғи	бир пайса (21,25 грам)
12.	Тухми шалғом	Шалғам уруғи	бир пайса (21,25 грам)
13.	Тухми юнғичқа	Беда уруғи	бир пайса (21,25 грам)
14.	Сунбла ат-тиб	Доривор валерьяна	бир пайса (21,25 грам)
15.	Қусти ширин	Ширин қуст (костус)	бир пайса (21,25 грам)
16.	Қабоба чини	Хитой келиндонаси	бир пайса (21,25 грам)
17.	Совринжон	Совринжон (безвременник)	бир пайса (21,25 грам)
18.	Жувона	Жувона	бир пайса (21,25 грам)
19.	Арпабодиён	Арпабодиён	бир пайса (21,25 грам)
20.	Дорчин	Долчин (корица китайская)	уч пайса, (63,75 грам)
21.	Шоқокул	Миср ёввойи сабзиси	икки пайса (42,50 грам)
22.	Саъд куфи	Куфа тўпалоғи, тилои (клубни сығи).	Бир пайса (21,25 грам)
23.	Асарун	Туёқўт, европа асаруни.	Бир пайса (21,25 грам)
24.	Тухми мур	Товук тухуми	бир пайса (21,25 грам)
25.	Қособ ал-зарира	Хушбўй қаламус	бир пайса (21,25 грам)
26.	Заронбод	Ёввойи занжабил	бир пайса (21,25 грам)
27.	Басбоса	Мускат ёнгоғининг қобиғи	бир пайса (21,25 грам)
28.	Нахуд уни	Нахуд уни	бир пайса (21,25 грам)
29.	Кўкнорни тухми	Кўкнор уруғи	бир пайса (21,25 грам)
30.	Мағиз бодом	Бодом мағизи	икки пайса (42,50 грам)
31.	Мағиз ёнғоқ	Ёнғоқ мағизи	икки пайса (42,50 грам)
32.	Мағиз фулфул	Арека палмасининг уруғи	икки пайса (42,50 грам)
33.	Мағиз писта	Писта мағизи	икки пайса (42,50 грам)
34.	Уд	Алой	бир пайса (21,25 грам)
35.	Болосон	Бальзам дарахти	бир пайса (21,25 грам)
36.	Салайаха	Цейлон долчини	бир пайса (21,25 грам)
37.	Мастаки	Мастаки	уч пайса, (63,75 гр)
38.	Сабзини уруғи	Сабзи уруғи	бир қадоқ (500гр),
39.	Пиёзни суви	Пиёз суви	икки қадоқ (1 кг),
40.	Фили	Филнинг тиш суяғи ёки каркидон шохи (рог носорога)	икки қадоқ (1кг)
41.	Мағиз озаройун	Тирнок гул уруғи	икки қадоқ (1кг)
42.	Набот	Новвот	икки қадоқ (1кг)
43.	Асал	Асал	етти қадоқ (3,5 кг).

Филини (Филнинг тиш суяғи ёки каркидон шохи (рог носорога)) ювиб, кодрлойк сув бирла қайнатсин ва пиёз уруғини ҳам кодрлойк сув бирла алоҳида қайнатсин ва филини суви ва пиёз уруғини сувини соф айлаб пиёз суви бирла қўшиб новвот бирла қайнатиб қиём айлаб асални ҳамроҳ айлаб, адвияларни (таркибий қисмлар маъносида) туйиб қиём маскурга қўшин.

Зароф (идиш) шийшада асрасин, аммо учдан бири шийша холи бўлсин.

Ҳар сабоҳ шом бир мисколдан истеъмол қилса бадан соғлом бўлиб, ҳеч тугамайдиған жинсий хоҳиш бўлиб, кўп фойдалар қилур.

“Ёшлиқни сақловчи маъжун” нинг таркибида 41 та ўсимлик ва 3 та жонзотлардан олинадиған жами 44 хил табиий махсулотлар бор. Мазкур таркибдаги 21 махсулот замонавий тиббиётда дори-дармонлар ишлаб чиқариш учун ишлатилади. Қолған махсулотлардан қадимдан озик-овқат саноатида фойдаланилади. Таркибий қисмларининг кўпларини Ўзбекистон Республикаси худудларидан топиш мумкин. Рецетп оддий ва тушунарли тилда ёзилған бўлиб, Маҳмуд Ҳақим тавсияси асосида, бу дорини, мутахасислар томонидан осон тайёрлаш имконини беради. Маҳмуд Ҳақим кашф қилған бу дори инсонларга узоқ ва соғлом ҳамда сифатли ҳаёт кечириш имкониятларини яратади (2-2ж: Б. 134).

КЕКСАЙИШНИ УЗОҚЛАШТИРУВЧИ МАЪЖУН

Таблица 2. Овқат ҳазим бўлишининг суестлигини йўқотади, хотирани кучли ва зеҳинни тез қилур, ошқозон кучсизлигини йўқ қилур. Ошқозон, ичаклар, сийдик пуфағи фаолиятини яхшилаиди, эшитиш, кўриш, хид билиш, там билиш, тери орқали силаб сезиш каби сезиларни ва бош мия фаолиятини қувватлик қилади. Қонни тозалаиди, пайларни қувватлик қилади, жинсий хоҳиш ва қувватини зиёда

килур, ҳамма совуқдан бўлган касалликларни йўқ килур. Ва кексалик тушишини ва оғир гемарройни йўқ килур, муйларни ва рангни соф килур.

Таблица 2.

№	Китобдаги номи ва Ал-Қонун 2- китобдаги рақами	Илмий номи Сайдана фит-тибдаги рақами	Русча номи	Латинча номи	Микдори (1 дирхам = 4,25 г.)
1.	Пўст ҳайла кобули (195)	Қобил ҳалиласининг пўсти (1097)	Корки кабульских (черных) миробаланов	Terminalia chebula Retz.	олти дирхам.
2.	Ҳалийла (195)	Ҳинд ҳалийлеси (1097)	Индийские миробаланы	Terminalia horrida Stend.	олти дирхам.
3.	Пўст ҳалила зард (195)	Сариқ ҳалийла пўсти (1097)	Корки миробаланов	Корки Terminalia citrine Roxb.	олти дирхам.
4.	Омила(14)	Омила (91)	Миробаланы эмболические	Плоды Phyllanthus emblica L.	олти дирхам.
5.	Флфудор (дор яулфул) (178)	Узун мурч (413)	Перец длинный	Piper longum L.	олти дирхам.
6.	Фулфул (572)	Қора мурч (789)	Черный перец	Piper nigrum L.	олти дирхам.
7.	Шайтрож (691)	Чакамуг (625)	Клоповник широколистый	Lepidium latifolium L.	олти дирхам.
8.	Шоқокул (697)	Миср ёввойи сабзиси (604)	Дикая марковь	Pastinaca Schekakul Bois.	Икки дирхам.
9.	Занжабил (214)	Занжабил (504)	Имбирь	Zingiber officinale Rosc.	Икки дирхам.
10.	Тударий (пер.) (722)	Дала хантали (227)	Клоповник	Lepidium perfoliatum L.	Икки дирхам.
11.	Лисон ал-аъсафир (389)	Қуш тили, шумтол (948)	Ясень	Fraxinus excelsior L.	Икки дирхам.
12.	Баҳманйн (84)	Қизил баҳман (191)	Баҳман кракмный	Корни Stace limonium L.	Икки дирхам.
13.	Баҳманйн (84)	Оқ баҳман (191)	Баҳман белый	Корни Centaurea behen L.	Икки дирхам
14.	Ҳабб ал-қилқил (275)	Ёввойи сано уруғи (293)	Семена дикой кассии	Cassia Tora L.	Икки дирхам
15.	Кунжут (519)	Кунжут (564)	Кунжут	Sesamum indicum L.	Икки дирхам
16.	Мақсар (ар. Усфур, Қурғум) (534, 618)	Мақсар (708, 825)	Сафлор красильный	Carthamus tinctorius L.	Икки дирхам
17.	Шакар табарзад (513)	Новвот (550)	Леденцовый сахар	Леденец Sacharum officinarum L.	Икки дирхам
18.	Оқ кўкнорни уруғи (747)	Оқ кўкнорни уруғи (78, 396)	Семена мака снотворного	Семена Papaver somniferum L.	Икки дирхам
19.	Бодом ёғи	Бодом ёғи	Миндальное масло		Ўн беш дирхпм
20.	Асал				уч баробар жумла ажзо

Барча дориларни туюб, сариқ ёғ ёки бодом ёғига аралаштириб, ҳамма аъзога нисбатан уч баробар асал бирла қўшиб, уч ойдан кейин истеъмол қилсин. Қуввати то уч йил боқийдур (2-2ж: Б. 253-254), (12).

Хулоса. Шундай қилиб, Маҳмуд Ҳаким асарларида 100 дан ортиқ инсон соғлиғини муҳофаза қилувчи, сурункали касалликларни даволовчи, сустлашиб қолган аъзоларнинг фаолиятини яхшиловчи табиий дори-дармон воситалари ёритилган.

Мураккаб дориларни тайёрлаш учун ўсимликлар, минераллар, маъданлар ва ҳайвонлардан олинган жами 694 та

таркибий қисмлардан фойдаланган. Асарларда Маҳмуд Ҳакимнинг ўзи кашф қилган 14 та дорилар ҳақида ҳам маълумотлар бор.

Уларнинг таркибий қисмларининг кўпларини Ўзбекистон Республикаси ҳудудларидан топилиши диққатга сазовордир. Рецетлар оддий ва тушунарли тилда ёзилган бўлиб, Маҳмуд Ҳаким тавсиялари асосида, бу дориларни мутахассислар томонидан осон тайёрлаш имконини беради. Уларни ўрганиш замонавий соғлиқни сақлаш тизимини самарали, ҳавфсиз ва табиий соғлиқни сақлаш ва даволаш воситалари билан бойитиш имкониятларини ҳам яратади.

Список литературы/Iqtiboslar/References

1. “Маҳмуд Ҳаким Яйфоний Хўқандий XX аср Шарқ табобатининг шифокор-олими” Асадов Д. А. Назиров М.Н. Ўзбекистон тиббиёти” журнали. 2012. № 5 Б. 96-99.

2. **Тарик ул-Илож.** Қўқон шаҳридаги Ғ.Ғулом номидаги вилоят адабиёт музейи хазинасида 150-рақам остида сақланади. 1 ж: Б. 21. 2ж: Б. 53, 58, 78. Б. 96-97, Б. 134. Б. 253-254.
3. **Қонун ул-илож,** Маҳмуд Ҳаким Яйфоний томонидан 1929 йилда ёзилган. Қўқон адабиёт музейи хазинасида 48-рақам остида сақланмоқда.
4. “Тиб қонунларидан 1000 кейин ёзилган Даволаш қонунлари”. Ўзбекистон тиббиёт журнали. – 2014. № 3 б. 94–97.
5. История Коканда (с момента присоединения Средней Азии к России до настоящего времени) Тошкент. 1984 “ФАН” С 31-32.
6. Турдиалиев А. Филология фанлари номзоди. Қундалиқ дафтар. Б. 64.
7. Мамажонов Ҳафизхон Маҳдум(1927 йилда туғилган)нинг хотиралари. Қўқонлик машхур шайх Ҳаким Халифанинг набираси, табиб. Врач М.Н. Назиров томонидан 2003 йил 13-мартда ёзиб олинган.
8. “Тиб қонунларидан 1000 кейин ёзилган Даволаш қонунлари”. Ўзбекистон тиббиёт журнали. – 2014. № 3 б. 94–97.
9. “Мужарработи Маҳмудий”, Маҳмуд Ҳаким Яйфоний, қўлёзма. Қўқон адабиёт музейи хазинасидаги 70-рақамли қўлёзма таркибида сақланмоқда. Б 1, Б 15, Б 18, Б 19, Б 23, Б. 28.
10. “Ўзбек тилида ёзилган мужарработ” Ўзбекистон тиббиёт журнали. – 2013. № 2 б. 142-144.
11. “Тарик ул-илож туркий тилда ёзилган энг мукамал тиббий асар” Ўзбекистон тиббиёт журнали. – 2013. № 1 б. 137-139.
12. “Суръат пирликни дофий қилувчи (кексайишни узоклаштирувчи) маъжун”. Хоразм Маъмун академияси ахборотномаси . 1 (26)2013 й. Ҳива шаҳри, Марказ-1. Б. 43-44.

57	Эргашева М.Я. ЭПИДЕМИОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА СЕРОЗНЫХ МЕНИНГИТОВ ЭНТЕРОВИРУСНОЙ ЭТИОЛОГИИ.....	77
58	Yoqubov Q. Y, Mirtazavey O. M., Matnazaro`va G. S. COVID-19 EPIDEMIK JARAYONINING TAVSIFI (TOSHKENT SHAHRI MISOLIDA).....	79
59	Ярмухамедова М. К., Якубова Н. С., Восеева Д. Х. ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ПППД У БОЛЬНЫХ ВГС.....	83

ОБЗОРЫ ЛИТЕРАТУРЫ

60	Асадов Д.А., Назиров М.Н. БАЖАРИЛГАН ИШЛАР ТЎҒРИСИДА ҲИСОБОТ.....	86
61	Асадов Д.А., Каримова С.У., Назиров М.Н. ФАРҒОНАДА ЁЗИЛГАН ШАРҚ ТАБОБАТИГА ДОИР АСАРЛАР.....	88
62	Асадов Д.А., Назиров М.Н. МАҲМУД ҲАКИМНИНГ ЮҚУМЛИ КАСАЛЛИКЛАРНИНГ ДАВОЛАШ ВА СОҒЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ТАЪМИНЛАШ УЧУН ИШЛАТГАН ДОРИ ВОСИТАЛАРИ.....	92
63	Асадов Д.А., Табибова М.В., Исмоилов И. НОДИР ХОТИРА СОҶИБИ.....	98
64	Вафокулов С.Х., Рустамова Ш.А., Вафокулова Н.Х. САМАРҚАНД ВИЛОЯТИДА КЕСАРЧА КЕСИШ ЙЎЛИ БИЛАН ТУҒИЛГАН БОЛАЛАРДА ЎТКИР ИЧАК ИНФЕКЦИЯЛАРИ МУАММОЛАРИНИ ТАҲЛИЛ ҚИЛИШ.....	101
65	Кадирова К.А., Хикматуллаева А.С., Эгамова И.Н., Ибадуллаева Н.С. ВИРУСНАЯ НАГРУЗКА ПРИ ВИРУСНОМ ГЕПАТИТЕ В	105
66	Караматуллаева З.Э., Орзикулов А.О., Ибрагимова Э.Ф. ЗНАЧЕНИЕ АНТИКОАГУЛЯНТОВ ПРИ ЛЕЧЕНИЕ COVID-19.....	107
67	Маматмусаева Ф.Ш., Мирвалиева Н.Р., Джураева З.Б., Мирпайзиева К.Ш. СОВРЕМЕННАЯ АНТИБИОТИКОТЕРАПИЯ У БОЛЬНЫХ С ОСТЕОМИЕЛИТОМ.....	112
68	Рюмин А. М., Собчак Д. М. ВЛИЯНИЕ ГЕНЕТИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ НА ЕСТЕСТВЕННОЕ ТЕЧЕНИЕ ВИЧ-ИНФЕКЦИИ.....	116
69	Туйчиев Л.Н., Таджиева Н.Ю., Ярмухамедова Н.А., Матякубова Ф.Е., Раббимова Н.Т. ВОПРОСЫ ЭТИОЛОГИИ, ЭПИДЕМИОЛОГИИ, ДИАГНОСТИКИ И ВАКЦИНОПРОФИЛАКТИКИ ПНЕВМОКОККОВОЙ ИНФЕКЦИИ.....	121
70	Узакова Г.З., Ярмухамедова Н.А., Джумаева Н.С. БОЛАЛАРДА КОРОНАВИРУС ИНФЕКЦИЯСИ КЕЧИШНИНГ УЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	126

Инфекционные болезни – актуальные вопросы, достижения и инновационные подходы в охране здоровья населения: материалы международной научно-практической конференции. 2 том, (г. Самарканд, 25 июня 2021 г.) / отв. ред. Ризаев Ж.А. - Самарканд: СамГМИ, 2021. – 131 стр.

ИНФЕКЦИОННЫЕ БОЛЕЗНИ – АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ, ДОСТИЖЕНИЯ И ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ОХРАНЕ ЗДОРОВЬЯ НАСЕЛЕНИЯ

МАТЕРИАЛЫ

международной научно-практической конференции
(Самарканд, 25 июня 2021 г.)

Под редакцией
Ж.А. РИЗАЕВА

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

доктор медицинских наук, профессор **Ризаев Ж.А.** (отв. редактор);
доктор медицинских наук **Зиядуллаев Ш.Х.** (зам. отв. редактора);
PhD, доцент **Очилов У.У.** (отв. секретарь).

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Ярмухамедова Н.А., Раббимова Н.Т., Рустамова Ш.А., Ярмухамедова М.К., Джураева К.С.